

УДК 37.064.1: [364.652 : 314.6] (045)

М.М.ВОРНИК,
викладач
(*м.Хмельницький*)

Вивчення спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів

У статті відображено зміст та методичні аспекти вдосконалення знань та умінь студентів при викладанні спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів. Потреба розроблення спецкурсу виникла через необхідність поглиблення знань студентів з основ соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, а також професійного застосування у практиці роботи учителя початкових класів; активізації знань студентів з проблематики сучасних сімей, соціалізації молодших школярів з асоціальних сімей за нових соціокультурних умов; оволодіння формами та методами корекції внутрішньосімейних стосунків, підвищення виховних можливостей сімей такого типу, покращення їх функціонування у сучасному суспільстві.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, асоціальні сім'ї, підготовка вчителя, молодші школярі, форми та методи роботи.

Постановка проблеми у загальному вигляді... В умовах реформування та модернізації сучасного суспільства особливій уваги потребує підтримка сучасних сімей на державному рівні з метою покращення їх функціонування, становлення та розвитку. У концепції «Сім'я і родинне виховання» зазначено, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини: забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку. Разом з тим сучасна сім'я і сама потребує як матеріальної, так і педагогічної та культурологічної допомоги» [1, с.241], тому що «сім'я – це суспільство в мініатюрі, від цілісності якого залежить безпека всього великого людського суспільства» [2, с.404]. Розглядаючи дві сторони сімейного впливу на особистість дитини – позитивну та негативну, слід зазначити, що саме «неблагополучні умови життя та виховання – вносять в систему цінностей, в мотивацію і вибір варіанта поведінки малолітніх ті негативні начала, які у сприятливій ситуації проявляються в протиправних поступках» [3, с.14].

Процес соціалізації молодших школярів відбувається як у сімейному оточенні, так і під професійним впливом шкільних педагогів. За таких умов актуальності набуває соціально-педагогічна робота вчителів початкової школи як складова педагогічної діяльності, оскільки дидактичними умовами системи освіти визначено реалізацію виховної, просвітницької, соціокультурної та гуманістичної спрямованості соціально-педагогічної роботи. Законом України «Про освіту» встановлено соціально-педагогічний патронат у системі освіти, який сприяє взаємодії суспільства, навчальних закладів та сім'ї у вихованні дітей, їх соціалізації, забезпечує консультативну допомогу батькам чи особам, що їх замінюють [4]. Соціальної значущості набуває здатність педагога оптимально здійснювати професійну діяльність, вдосконалювати професійні уміння та навички, що ґрунтуються на нових запитах соціуму.

Проведений аналіз навчальних планів та програм психолого-педагогічних дисциплін вищих педагогічних навчальних закладів виявляє лише часткове змістове наповнення питаннями, що стосуються соціально-педагогічної роботи учителя початкових класів з асоціальними сім'ями, його виховних та корекційних компетенцій. За результатами констатувального експерименту та під час проходження практики студентами виявлено фрагментарність їх дій, некомпетентність та безсистемність під час соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Виникає необхідність систематизувати і актуалізувати знання, уміння та навички студентів, а також підвищити рівень інтересу і мотивації, розвинути особистісні якості педагога з метою успішного здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Ґрунтовне вивчення специфіки роботи учителя початкових класів з асоціальними сім'ями забезпечується у процесі вивчення спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями».

Аналіз досліджень і публікацій... У ракурсі нашої проблеми, а саме, підготовка майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, цікавими виявились дослідження І.Трубавіної – удосконалення підготовки майбутніх учителів до соціально-педагогічної роботи з сім'єю; Н.Стрельнікової – підготовка майбутніх учителів до педагогічної роботи з батьками учнів; С.Литвиненка – теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності; О.Гуляр – педагогічна

діяльність вчителя початкових класів з неблагополучними сім'ями; В.Ремезової – соціально-педагогічна діяльність з неблагополучною сім'єю в центрі соціальної допомоги; М.Шубович – підготовка студентів вузу до соціально-педагогічної роботи з сім'єю.

У зазначених дослідженнях висвітлено проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів до різних видів діяльності та зроблено вагомий внесок у педагогічну науку, проте не виявлено обґрунтування проблеми підготовки майбутніх вчителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи саме з асоціальними сім'ями, які своєю поведінкою становлять потенційну загрозу повноцінному розвитку підростаючого покоління молодших школярів. Недостатня увага держави та сучасного суспільства до проблем асоціальних сімей, їх складне становище, несприятливі наслідки навчання, виховання та розвитку молодших школярів у таких сім'ях викликає теоретичну та практичну необхідність підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, що й зумовило впровадження спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» у процес підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Формулювання цілей статті... Метою статті є відображення змісту та методичних аспектів удосконалення знань, умінь та навичок студентів при вивченні спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу... Потреба розробки спецкурсу виникла через необхідність поглиблення знань студентів з основ соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, а також професійного застосування у практиці роботи учителя початкових класів; активізації знань студентів з проблематики сучасних сімей, соціалізації молодших школярів з асоціальних сімей за нових соціокультурних умов; оволодіння формами та методами корекції внутрішньосімейних стосунків, підвищення виховних можливостей сімей такого типу, покращення їх функціонування у сучасному суспільстві.

Метою введення спецкурсу є формування у майбутніх учителів початкових класів знань, умінь та професійних навичок, а також особистих якостей, необхідних у соціально-педагогічній роботі учителя початкових класів з асоціальними сім'ями.

Завданнями спецкурсу є:

- розширити знання студентів щодо поняття сім'ї, її типології, структури, функціональних можливостей, виховного потенціалу сучасних сімей у суспільстві, їх соціально-педагогічний патронат у системі педагогічної освіти, законодавче забезпечення захисту сімей в Україні;

- сформувати у студентів уміння та навички організації і творчого підходу у навчально-виховному процесі початкової школи з позиції соціально-педагогічного впливу на виховання та розвиток молодших школярів з різних типів сімей; актуалізувати пошук відповідних форм та методів співпраці із асоціальними сім'ями;

- розвивати прагнення студентів до іноваційності, креативності та саморозвитку у процесі соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями,

Спецкурс «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» розрахований на 36 годин (1 кредит ЕКТС), з яких аудиторних – 24 год. (лекційних – 10 год., практичних – 14 год.), самостійна робота студентів – 12 год.

Під час проведення спецкурсу були застосовані інтерактивні форми і методи навчання, ілюстративний матеріал, технічні засоби навчання, значну увагу приділено лекційним та практичним заняттям, достатню кількість годин виділено на самостійне опрацювання матеріалу студентами. Контроль набутих знань, умінь та навичок здійснено через усне опитування, письмове тестування та захист соціальних проєктів. Підсумкову форму контролю проведено у формі заліку.

Зміст програми спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями».

Змістовий модуль 1. Концептуальні засади розвитку та ролі сім'ї у вихованні молодшого школяра.

Тема 1. Сім'я як життєдайний осередок сучасного суспільства.

Психолого-педагогічні підходи до визначення поняття «сім'я». Структура сім'ї. Типологія сімей (за демографічною ознакою, виховним потенціалом, авторитарністю влади, за якістю внутрішніх та зовнішніх меж тощо). Класифікаційні ознаки сімей. Параметри характеристик сучасних сімей. Поняття «асоціальної сім'ї» у сучасному суспільстві. Становище асоціальних сімей. Роль та значення асоціальних сімей у становленні та розвитку молодшого школяра.

Практичне заняття 1. Сім'я – першооснова розвитку підростаючого покоління.

Тема 2. Виховний потенціал сучасних сімей.

Психологічний клімат сім'ї. Вплив сімейного мікроклімату на процес соціалізації молодшого школяра, його світосприйняття. Функції та ролі сучасних сімей у суспільстві. Функціональні

можливості асоціальних сімей за нових соціокультурних умов. Стилї і тактики сімейного виховання, їх позитивний і негативний вплив на виховання молодшого школяра. Виховний потенціал сучасних сімей та виховні можливості асоціальних сімей у суспільстві.

Практичне заняття 2. Функціональні та виховні можливості сучасних сімей.

Змістовий модуль 2. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Тема 3. Теоретичні основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, її основні категорії та поняття.

Соціальна робота як вид наукової, практичної та професійної діяльності. Соціально-педагогічна робота як підвид соціально-педагогічної діяльності. Наукові підходи до визначення мети соціально-педагогічної роботи. Визначення об'єкта та суб'єкта соціально-педагогічної роботи. Основоволожні принципи соціально-педагогічної роботи учителя початкових класів. Характеристика функцій соціально-педагогічної роботи та їх змістова роль у роботі вчителя початкової школи з асоціальними сім'ями. Класифікація методів соціально-педагогічної роботи. Педагогічні та психологічні методи у практиці соціально-педагогічної взаємодії учителя початкових класів та сім'ї учня.

Практичне заняття 3. Сутність понять соціальна та соціально-педагогічна робота з асоціальними сім'ями.

Практичне заняття 4. Реалізація функцій та методів у соціально-педагогічній роботі з асоціальними сім'ями.

Тема 4. Соціально-педагогічна робота учителя початкових класів з асоціальними сім'ями.

Актуальність соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями. Основні напрямки роботи учителя початкових класів з асоціальними сім'ями. Вивчення сім'ї учня (методи: карта сім'ї молодшого школяра, анкетування учнів та їх батьків, спостереження за поведінкою учня та функціонуванням сім'ї, відвідування асоціальної сім'ї, індивідуальні бесіди з учнями та їх батьками). Планування та форми просвітницької роботи з асоціальними сім'ями. Корекційна робота з асоціальними сім'ями. Співпраця вчителя з психологічними та соціальними службами.

Практичне заняття 5. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи з батьками із асоціальних сімей.

Практичне заняття 6. Просвітницька робота як напрям соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Тема 5. Особливості соціально-педагогічної роботи вчителя початкових класів з молодшими школярами із асоціальних сімей.

Фактори несприятливого впливу сім'ї на особистість молодшого школяра. Психолого-педагогічна допомога учням із асоціальних сімей (настановна учня на позитивний лад з метою відчуття себе потрібним у суспільному житті (бесіди, рисункова методика «Я і моя сім'я», методи переконання та навіювання тощо); залучення молодшого школяра до активної діяльності у шкільних та позашкільних заходах (ігри, змагання, конкурси, вистави); «наближення до прекрасного» (екскурсії на природу, походи в музеї, театри, ознайомлення з національними традиціями, творами мистецтва тощо). Організація та принципи соціально спрямованої виховної роботи з молодшими школярами (принцип цілепокладання, принцип гуманізації, принцип індивідуального підходу, принцип систематичності та єдності попереджувачих та виховних педагогічних заходів).

Практичне заняття 7. Основні напрямки соціально-педагогічної роботи з молодшими школярами із асоціальних сімей.

У процесі вивчення спецкурсу нами застосовувались різноманітні методи навчання. В основу процесу професійної підготовки студентів покладено процес навчання студентів, а їх взаємодію з викладачами означено як метод навчання, під яким слід розуміти «спосіб упорядкованої, взаємозв'язаної діяльності учителя й учнів, спрямованої на розв'язання завдань навчання»; «метод навчання є одним з найважливіших компонентів навчального процесу, він є сполучною ланкою між визначеною ціллю і кінцевим результатом» [5, с.267].

Під час вивчення спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» були застосовані наступні методи навчання: лекції, бесіди-консультації, дискусії, тренінги, розв'язування педагогічних та соціально-педагогічних задач, проблемні ситуації, рольові та ділові ігри. Вони сприяли активній взаємодії між викладачами та студентами, стимулювали навчально-пізнавальну діяльність студентів, викликали інтерес та ціннісне ставлення студентів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, формували відповідні мотиви та потреби майбутніх учителів початкових класів до здійснення соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

У ході проведення спецкурсу лекції характеризувалися високим рівнем інформативності, послідовністю та логічністю викладення матеріалу, системною структурою подання інформації. Кожна лекція була основою для засвоєння теоретичного матеріалу, слугувала стимулом для здобуття необхідних знань та ціннісних орієнтацій студентами. Під час лекцій розглядалися проблеми сучасних сімей, питання дезадаптації і соціалізації дітей із проблемних та асоціальних сімей, зокрема, соціально-педагогічна робота з асоціальними сім'ями, психолого-педагогічна просвіта батьків щодо виховання молодших школярів, знання їх фізіологічних та психолого-педагогічних особливостей тощо. Лекційні заняття проводились у формі бесід та дискусій, коли студенти мали змогу поділитися знаннями з означеної проблеми, висловити власну свою думку. Лекції-бесіди є дещо активнішою формою засвоєння знань, оскільки під час їх проведення відбувається зворотній зв'язок зі студентами, що допомагає активізувати їх мислення та пам'ять на основі аналізу відповідних соціально-педагогічних ситуацій.

Активним методом взаємодії викладача зі студентом є дискусія. У ході дискусії викладачеві слід дотримуватись педагогічного такту, толерантності, створювати позитивну атмосферу в аудиторії, задіюючи до дискусії, по-можливості, усіх студентів. Змістове поєднання лекції з елементами дискусії сприятиме кращому запам'ятовуванню матеріалу, розвиватиме асоціативне мислення у студентів, викликатиме інтерес до навчання. Як зазначає Ж. Петрочко: дискусія «використовується як в цілях представлення можливостей учасникам побачити проблему з різних боків, так і в якості способу групової рефлексії через аналіз індивідуальних переживань. Між цими достатньо різними цілями є цілий ряд інших, проміжних цілей, наприклад, актуалізація і рішення скритих конфліктів, ліквідація емоційної прив'язаності в оцінці позицій партнера шляхом відкриття висловлювань чи представлення можливостей учасникам проявити свою компетентність і задовольнити свої потреби в визнанні і повазі» [6, с.41]. Під час дискусій студенти обговорювали концепції та проблеми соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, обмінювалися інформацією щодо результативності проведення такої роботи, дискутували, розвиваючи тему у різних напрямках, вчилися висловлювати і відстоювати власну думку.

Значну роль у закріпленні теоретичного матеріалу, розвитку практичних умінь та навичок студентів відіграли практичні заняття,

Практичні заняття відіграють значну роль у закріпленні теоретичного матеріалу, а також розвитку практичних умінь та навичок. На заняттях студенти розігрували ситуації, що трапляються у реальному житті, аналізували проблеми сучасних сімей та знаходили шляхи їх вирішення, опрацьовували матеріали зарубіжного досвіду соціально-педагогічної роботи із сім'ями різного типу. Крім того, було організоване спілкування студентів з соціальними працівниками; майбутні вчителі початкових класів брали активну участь у волонтерській роботі, спілкувались з учнями шкіл-інтернатів. Означені заходи дозволили занурити студентів у проблеми соціальної адаптації дітей молодшого шкільного віку, активізувати теоретичні знання та застосувати їх на практиці, спонукати до опрацювання питань, винесених на самостійну роботу студентів.

Під час проведення практичних занять застосовувались соціально-педагогічні та психологічні тренінги, мета проведення яких полягала у самовдосконаленні та самопізнанні студентів, прояві їх здібностей та педагогічної майстерності, сприянні формуванню особистих якостей та правильної самооцінки майбутнього педагога. Основні завдання тренінгів полягали у наступному:

- здобутті нових та прояві набутих знань з проблем сім'ї та дитинства у сучасному суспільстві;
- розвитку умінь спостережливості за поведінкою дітей та виявленні її відхилень;
- активізації знань щодо фізіологічних та психологічних особливостей молодших школярів;
- формуванні здібностей та умінь при співпраці з членами асоціальних сімей;
- усвідомлення актуальності та необхідності корекції стосунків та виховної системи в асоціальних сім'ях.

Розв'язання педагогічних, соціально-педагогічних задач та проблемних ситуацій на практичних заняттях сприяли розвитку умінь оцінювати та аналізувати соціально-педагогічні ситуації, визначати джерело походження проблеми, знаходити можливі варіанти та способи вирішення даної проблеми, ситуації чи завдання. Розв'язання соціально-педагогічних задач студентами дозволило виявити рівень засвоєння ними теоретико-методичних знань, одночасно формуючи вміння застосовувати їх у практичній діяльності, сприяло наближенню студентів до реальних проблем, які можуть виникнути у майбутній професійній діяльності. Під час розв'язання задач були створенні умови, наближені до життєвих ситуацій, що сприяло активізації діяльності студентів, прагненню зануритись у проблему, поставити себе на місце учасників ситуації.

Заохочення та створення атмосфери доброзичливості спонукало студентів до активної діяльності під час рольових та ділових ігор соціально-педагогічного спрямування. Було визначено тематику ділових, рольових, рефлексивно-рольових ігор, а саме: «Як запобігти виникненню

асоціальної поведінки у сім'ї молодшого школяра», «Тактики сімейного виховання», «Система виховних методів впливу на асоціальну сім'ю» тощо. Метою педагогічних ігор, як наголошує П.Щербань, є «формування у студентів умінь вже під час навчання у вищому навчальному закладі поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю» [7, с.34]. Т.Хлебнікова визначила основні етапи організації та проведення ділових ігор. Перший етап – попередня підготовка, де здійснюється ознайомлення з проблемою, вивчається теоретичний матеріал шляхом лекційного викладу або самостійної підготовки; на другому етапі – організаційний момент, студенти обґрунтовують тему та мету гри, формують команди, створюють арбітраж, ознайомлюють з правилами гри, актуалізують знання гравців; третій етап – підготовча частина, зосереджений на самостійній роботі команд, вивченні інструктивних матеріалів, розподілі ролей, заповненні бланків, таблиць тощо; четвертий етап – ігровий момент, проявляється в імітації гравцями підготовлених завдань, доповненні та запереченні учасників інших команд, імпровізації та оцінюванні зі сторони арбітрів; на завершальному етапі – аналізі рішень, підбивають підсумки, аналізують проведену гру, вносять пропозиції гравців щодо організації та проведення гри [8, с.10–11]. У процесі ігрових методів навчання, які відображають розвиток певної ситуації чи події, студенти вчаться педагогічно мислити, творчо діяти із застосуванням набутих умінь та навичок, виявляючи професійність, інтелектуальні здібності, здатність до емпатії та рефлексії. Саме у процесі невимушеної ігрової діяльності майбутні учителі намагаються активізувати та пізнати свої внутрішні сили та потенційні можливості. Обґрунтовані педагогічні форми та методи роботи активно застосовувались під час проведення спецкурсу у процесі підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями, спонукали студентів до поглиблення набутих знань та активного пошуку нових, а також формування умінь та навичок соціально-педагогічної роботи як з молодшими школярами із асоціальних сімей, так і з їх батьками, які характеризуються асоціальною поведінкою у суспільстві.

Висновки... Підсумовуючи вищевикладене зазначимо, що очікуваними результатами вивчення спецкурсу «Основи соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями» є формування професійної компетентності майбутніх вчителів початкових класів щодо соціально-педагогічної роботи з асоціальними сім'ями.

Список використаних джерел та літератури:

1. Невмержицький О. А. Співпраця з батьками : посіб. / О. А. Невмержицький. – К. : Гнозис, 2005. – 265 с.
2. Тетерский С. В. Введение в социальную работу : учеб. пособие / С. В. Тетерский. – М. : Академический Проект, 2000. – 496 с.
3. Чгонив К. Е. Семья, дети, школа / К. Е. Чгонив, Г. М. Миньковский. – М. : Юрид. лит., 1989. – 448 с.
4. Закон України «Про Освіту» [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.osvita.org.ua/pravo/law_00/part_1.html.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. / Н. Є. Мойсеюк. – [5-е вид., доп. і перероб.]. – К., 2007. – 656 с.
6. Петрович Ж. В. Професійна підготовка соціальних працівників до роботи / Ж. В. Петрович, Т. М. Кондрашевська. – Ліга соц. працівників м. Києва. – К. : Вид-во Нац. пед. унів-ту ім. М. П. Драгоманова, 2001. – 48 с.
7. Щербань П. М. Навчально-педагогічні ігри у вищих навчальних закладах : навч. посіб. / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2004. – 207 с.
8. Хлебнікова Т. М. Ділова гра як метод активного навчання педагога : [навч.-метод. посіб. для викладачів, слухачів ПЮ, директорів шкіл, керівників РУО] / Т. М. Хлебнікова. – Х. : Основа, 2005. – 80 с.

Анотація

М.Н.Ворнык

Изучение спецкурса «Основы социально-педагогической работы с асоциальными семьями» в процессе подготовки будущих учителей начальных классов

В статье отражены содержание и методические аспекты совершенствования знаний и умений студентов при введении спецкурса «Основы социально-педагогической работы с асоциальными семьями» в процессе подготовки будущих учителей начальных классов. Потребность разработки спецкурса возникла из-за необходимости расширения знаний студентов в сфере социально-педагогической работы с асоциальными семьями, а также их профессионального использования в практике работы учителя начальных классов; активизации знаний студентов в проблематике современных семей, социализации младших школьников из асоциальных семей в новых социокультурных условиях; овладение формами и методами коррекции внутрисемейных отношений, повышение воспитательных возможностей семей такого типа, улучшение их функционирования в современном обществе.

Ключевые слова: социально-педагогическая работа, асоциальные семьи, подготовка учителя, младшие школьники, формы и методы работы.

Summary

M.M.Vornyk

Special Course «The Base of Socially-Pedagogical Work with Asocial Families» Studing in the Process of Primary School Future Teacher's Training

The content and methodical aspects of improving student's knowledge and skills, while special course «The Base of socially-pedagogical work with asocial families» studing in the process of primary school future teacher's training are reflected. The need for developing special course arose from the necessity to improve students' knowledge of the foundations of social and educational work with antisocial families, as well as professional use in the practice of primary school teachers, enhance students' knowledge of the problems of modern families, the socialization of primary school children from asocial families in the new social and cultural conditions, mastering the forms and methods of correction intrafamily relationships, improving educational opportunities for families of this type, to improve their functioning in modern society.

Key words: socially-pedagogical work, asocial families, teacher's training, primary school pupils, forms and methods of teacher's work.

Дата надходження статті: «29» березня 2013 р.

УДК [37.034-053.6] (477)»18/19»

В.В.ВОРОЖБИТ,

доктор педагогічних наук, доцент
(м.Харків)

Філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України

У статті автор розкрив філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України в XV – XVII століттях. Указано, що у той час зберігався православно-патріархальний підхід до виховання в українських землях, але виразним було узгодження зі становим положенням. Духовно-моральне виховання дітей у родині і школах передбачало дотримання суворих канонів. Виховний процес у козацькому братстві відбувався за чіткими вимогами. Серед традиційних форм духовно-морального виховання були церковні таїнства покаяння, причастя, повчання у виконанні християнського закону, дотримання кодексу лицарства, пожертви, фізичний і моральний гарт.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, школа, дитина, традиція, родина, віра.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Особливої актуальності в умовах сучасної освіти набуває вивчення, осмислення і реалізація установок на духовність морального виховання дитини, парадигма якого моделюється на основі поглядів просвітителів середини XIX – початку XX ст. і створює християнсько-гуманістичну традицію вітчизняної педагогічної думки.

Законом України «Про захист суспільної моралі», Указом Президента України «Про першочергові заходи щодо збагачення та розвитку культури і духовності українського суспільства», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., програмними документами, прийнятими в контексті Болонського процесу, наголошено на доцільності творчого застосування педагогічно цінного досвіду духовно-морального виховання дітей та учнівської молоді в сучасній освітній практиці. Обрана тема є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри історії педагогіки та порівняльної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи в науково-педагогічній спадщині вітчизняних та зарубіжних педагогів, діячів освіти і культури України XIX–XX століття» (Державний реєстраційний номер 0111U006445 від 26.05.2011) Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди.

Аналіз досліджень і публікацій... Важливе значення мають пропозиції щодо організації виховного процесу в сучасних соціокультурних умовах, обґрунтовані у працях В.Андреева, І.Бабій, Б.Бім-Бада, Б.Бітінаса, В.Блінова, В.Додонова, В.Кременя, О.Сухомлинської, Г.Шевченко. Цінні матеріали про становлення духовно-морального виховання як педагогічної категорії, висвітлення змісту морального виховання в педагогічній журналістиці другої половини XIX – початку XX ст. містять дослідження Л.Бересневої, М.Євтуха, В.Шадрикова.

Формулювання цілей статті... Мета статті – розкрити філософсько-етичні основи духовно-морального виховання дітей в історії України в XV – XVII ст.